

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Alta ungdomssenter

26.–29. september 2017

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDSMANNEN

Alta ungdomssenter v/ Nina Fredheim
Postboks 2233
3103 TØNSBERG

Vår referanse
2017/1892

Deres referanse

Vår saksbehandler
Mette Jansen Wannerstedt

Dato
29.11.2017

Oversendelse av rapport etter besøk i september 2017

Det vises til Sivilombudsmannens forebyggingsenhets besøk til Alta ungdomssenter i 26.–29. september 2017.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at denne blir gjort tilgjengelig for ansatte, ungdom og andre som ønsker det.

Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen onsdag 28. februar 2018.

Institusjonen bes utformer sitt svar slik at det kan offentliggjøres. Dersom svaret inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig, bes det om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Det bes om hjemmel for å unnta at opplysningene oppgis. Med mindre annet er blitt opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
Sivilombudsmannen

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi:
Barne- og likestillingsdepartementet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Bufetat region nord

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Alta ungdomssenter

26.-29.september 2017

Innholdsfortegnelse

1	Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat	3
2	Tortur og umenneskelig behandling	4
3	Sammendrag	5
4	Barns rettigheter når de er fratatt friheten	7
5	Gjennomføring av besøket	9
6	Om Alta ungdomssenter	10
	6.1 Fysiske forhold	10
	6.2 Krav til faglighet	10
7	Å komme til institusjonen	12
	7.1 Inntak og informasjon	12
	7.2 Helseundersøkelse ved inntak	12
	7.3 Dokumentasjon av skader.....	12
	7.4 Ransaking og kroppsvisitering ved inntak.....	13
8	Bistand fra politiet	14
	8.1 Å komme med politi.....	14
	8.1.1 Bruk av tvangsmidler.....	15
	8.2 Bistand til institusjonen	15
9	Rett til å bli hørt og til å delta	17
10	Tvang på institusjon	19
	10.1 Forebygging av tvangsbruk	19
	10.2 Bruk av tvang	20
	10.3 Dokumentasjon av tvangsbruk	21
	10.4 Oppfølging etter et tvangsvedtak.....	22
11	Rett til helsetjenester	23
	11.1 Samarbeid med spesialisthelsetjenesten	23
12	Trygghet	25
13	Rett til skole og fritidsaktiviteter	27

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

Som følge av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon i 2013, ble Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å utføre mandatet.

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan skje med eller uten forhåndsvarsel.

Sivilombudsmannen har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er fratatt friheten. Videre har Sivilombudsmannen tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse.

Risiko for tortur eller umenneskelig behandling påvirkes av faktorer som rettslige og institusjonelle rammer, fysiske forhold, opplæring, ressurser, ledelse og institusjonskultur.² Effektivt forebyggingsarbeid krever derfor en bred tilnærming som ikke utelukkende fokuserer på om situasjonen er i overensstemmelse med norsk lov.

Ombudsmannens vurderinger av forhold som utgjør risiko for tortur og umenneskelig behandling skjer på bakgrunn av et bredt kildegrunnlag. Under besøkene undersøker ombudsmannen forholdene på stedet gjennom egne observasjoner, samtaler og gjennomgang av dokumentasjon. Private samtaler med de som er fratatt friheten er en særlig viktig informasjonskilde, fordi de har førstehånds kunnskap om forholdene på stedet. De befinner seg i en utsatt situasjon og har et særlig krav på beskyttelse. Det gjennomføres også samtaler med ansatte, ledelse og andre relevante parter. Videre innhentes dokumentasjon for å belyse forholdene på stedet, som lokale retningslinjer, tvangsvedtak, logger og helsedokumentasjon.

Etter hvert besøk utarbeides det en rapport med funn og anbefalinger for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudsmannens nettside og stedene gis en frist for å orientere ombudsmannen om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, forvaltningens tilsynsorganer, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

---

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

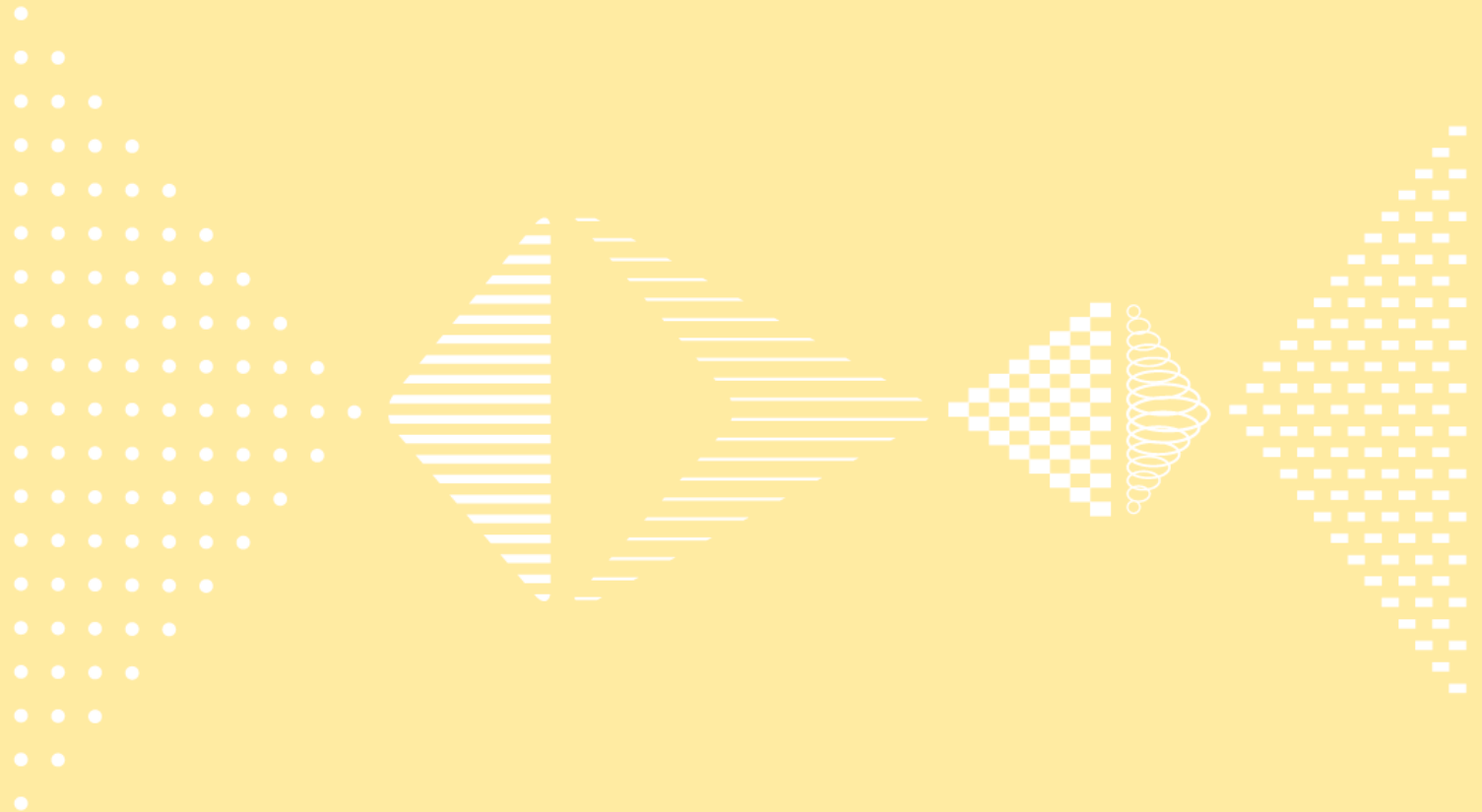
² Se FNs underkomité for forebygging (SPT), The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 30. Desember 2010 CAT/OP/12/6.

2 Tortur og umenneskelig behandling

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen) vedtatt i 1984. I tillegg nedfelles det samme forbudet i blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene.

Mennesker som er fratatt friheten er mer sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2007.

3 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Alta ungdomssenter i september 2017. Alta ungdomssenter (AUS) er en akuttinstitusjon som tar imot ungdom i alderen 13-18 år som befinner seg i en krisesituasjon og som har behov for umiddelbar plassering utenfor hjemmet. Senteret tar imot ungdom fra Finnmark, Troms og Nordland.

AUS var godkjent for å ta imot ungdom som plasseres uten eget samtykke.

Institusjonen eies av Bufetat region Nord, og ligger i romslige og hyggelige lokaler.

Det kom frem under besøket at Alta ungdomssenter i svært liten grad benyttet tvang i forbindelse med inntak. Det ble understreket at inngripende tvangstiltak ikke ville bidra til å trygge ungdommene i en sårbar fase, og at kravene for å kunne bruke tvang er høye. Det må være konkret mistanke, og ledelsen påpekte at tidligere rusmisbruk eller barneverntjenestens beskrivelser i vedtaket ikke ble vurdert som tilstrekkelig.

Alta ungdomssenter hadde i liten grad bedt politiet om bistand til å løse oppgaver inne på institusjonen. Dette hadde i hovedsak blitt gjort i forbindelse med rømming og i noen tilfeller der ungdom hadde behov for tilsyn ved legevakt og motsatte seg dette. Ut over dette hadde Alta ungdomssenter opplevd at ungdom kom til stedet i følge med politi, og iført blant annet håndjern.

AUS hadde rutiner for når og hvordan politiet skulle varsles dersom en ungdom rømmer, men ingen egen rutine for samhandling med politiet ut over denne. Stedet hadde heller ingen fast rutine for å dokumentere hvorvidt ungdommene kom med politiet eller om det var blitt brukt tvangsmidler i løpet av transporten. Politiet hadde selv ingen systematisk oversikt over bruk av tvangsmidler på sine oppdrag. Dette innebærer at det er vanskelig å få en helhetlig oversikt over den tvangen en ungdom utsettes for.

Alta ungdomssenter hadde gjennomgående fått få tvangsvedtak de siste årene, og det fremstod som at stedet jobbet bevisst for å unngå bruk av tvang. Det var blant annet utarbeidet *miljøterapeutiske tilnærminger* for ungdommene, som tar for seg hvilke behov den enkelte ungdom har, hvordan miljøterapien skal tilrettelegges og hvordan spesielle utfordringer kan håndteres for den enkelte. Stedet utarbeidet ved behov også sikkerhetsplaner som tok for seg observert risiko og hvordan personalet bør forholde seg i gitte situasjoner. Vanskelige situasjoner, risiko og utfordringer var tema i samtaler ansatte hadde med ungdommene.

Tvang er ikke bare fysisk tvang. Det kom frem under besøket at AUS i svært liten grad brukte tvang som innebar begrensning i ungdommenes bevegelsesfrihet, og at institusjonen jobbet aktivt for å finne andre metoder for å trygge ungdommene på. De lagde for eksempel avtaler med ungdommene om at de skulle ringe, eller treffe en ansatt på gitte tidspunkter. AUS opplevde at en for tett oppfølging kunne være en trigger for mange ungdommer, og resultere i at ungdommene tar mer avstand.

Gjennomgang av protokoller og journaler under besøket gav inntrykk av at Alta ungdomssenter var grundige i sin loggføring, og at både logger og tvangsprotokoller gav konkrete og individuelle beskrivelser. Protokollene hadde gjennomgående grundige beskrivelser av situasjonene og gjorde det mulig for utenforstående å få et inntrykk av de ansattes opplevelse av og begrunnelse for situasjonene. Det kom også frem eksempler på at ungdommens vurdering av protokollenes innhold var tatt med i egne kommentarer. Dette er en praksis Sivilombudsmannen vurderer som god.

Alta ungdomssenter hadde gode samarbeidsavtaler når det gjaldt tilgang til helsetjenester og skole. Institusjonen hadde en lokal samarbeidsavtale med BUP Alta (barne- og ungdomspsykiatrisk

poliklinikk i Alta). Det kom frem under besøket at ledelsen og de ansatte opplevde at det var blitt lettere å få time til ungdommene hos BUP, selv om de er på institusjonen i relativt kort tid. Videre hadde Alta kommune hadde en samarbeidsavtale med Finnmark fylkeskommune for å sikre at barn og unge plassert i barneverninstitusjoner i Alta kommune til enhver tid får den opplæringen de har krav på, og at opplæringen kommer i gang uten ugrunnet opphold. Gjennom denne avtalen ble ungdommene ved Alta ungdomssenter sikret raskt og tilpasset tilbud om skoleplass på ungdomsskolen. Institusjonen hadde også et tett samarbeid med Alta videregående skole, der ungdommene kunne få hospiteringsplass.

Det kom fram at det ved Alta ungdomssenter hadde vært situasjoner der beboere på ulike måter var blitt utsatt for trakassering eller plaging fra andre beboere. Institusjonen har ansvar for at beboere ikke utsettes for plaging, mobbing, utnyttning eller trakassering av andre beboere. Dette er et område med stor potensiell risiko. Stedet hadde rutiner, fysiske sikkerhetstiltak og fokus på problematikken i møter og beredskapsøvelser. Sivilombudsmannen understreker viktigheten av at Alta ungdomssenter fortsetter å arbeide systematisk for å forebygge trakassering og overgrep mellom beboere, og på den måten sikre ungdommene trygghet.

Anbefalinger

Dokumentasjon av skader

- Alta ungdomssenter bør sikre at stedet har gode rutiner for hva som bør gjøres dersom ansatte oppdager at en ungdom har skader ved innkomst.

Bistand fra politiet

- Alta ungdomssenter bør utarbeide egne rutiner for samhandling med politiet og for dokumentasjon av situasjoner der ungdommene har vært i kontakt med politiet.

Trygghet

- Alta ungdomssenter bør fortsette arbeidet med systematisk forebygging av trakassering og overgrep mellom beboere.

4 Barns rettigheter når de er fratatt friheten

Frihetsberøvelse er et alvorlig inngrep, og krever i henhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 5 hjemmel i nasjonal lov. Konvensjonen tillater frihetsberøvelse av barn i enkelte tilfeller, og plassering i barnevernsinstitusjoner uten samtykke regnes både etter internasjonal og norsk rett som dette.³

FNs Spesialrapportør mot tortur understreker i sin rapport fra 2015 at barn og unge som er frihetsberøvet er spesielt sårbare når det gjelder menneskerettighetsbrudd, og at de derfor har krav på høyere beskyttelse enn voksne.⁴ Dette er også årsaken til at FNs barnekonvensjon slår fast følgende:

«Ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder.»⁵

Barn er i tillegg beskyttet av de generelle konvensjonsforpliktelsene Norge er bundet av, inkludert beskyttelse mot å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff i henhold til FNs torturkonvensjon. Barnekonvensjonens artikkel 37 slår også fast at statene skal sikre at ingen barn skal utsettes for tortur eller umenneskelig behandling.⁶

Flere internasjonale organer, deriblant menneskerettighetskomiteen og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, har påpekt behovet for at alle stater beskytter barns personlige frihet og rettigheter spesielt.⁷ FNs har også utviklet egne retningsgivende regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene).⁸

Når det gjelder barnevernssektoren sier artikkel 20 i barnekonvensjonen at barn og unge som er under offentlig omsorg har rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.

Barnevernloven regulerer barns særlige rettigheter i barnevernet.⁹ Lovens formål er å sikre barn god omsorg og trygge oppvekstvilkår. Barnevernloven gjelder for alle under 18 år, i noen tilfeller opp til 23 år. Prinsippet om barnets beste er tatt direkte inn i barnevernloven og skal være førende for alt barnevernet gjør. Prinsippet om barnets rett til å bli hørt er også tatt inn i loven og skal gjennomføres i alle barnevernets avgjørelser, også på institusjoner.¹⁰

Adgang til å plassere barn og ungdom på institusjon uten eget samtykke hjemles i barnevernloven § 4-24. Lovens krav er at barnet må ha vist «alvorlige atferdsvansker» ved alvorlig eller gjentatt

³ Se NOU 2016:16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, side 167.

⁴ Juan Mendez (2015): A/HRC/28/68.

⁵ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 c.

⁶ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 a.

⁷ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 17, avsnitt 1 og nr. 35, avsnitt 62. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), *Z and Others v. United Kingdom*, avsnitt 74-75.

⁸ FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene). Havanareglene inneholder regler om blant annet innkomst, fysiske forhold, aktivitetstilbud, personell, helsetilbudet, kontakt med omverdenen, bruk av tvang og klagemuligheter.

⁹ Ny barnevernslov er under utarbeidelse, NOU 2016:16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. I kapittel 4 drøftes barnevern og menneskerettighetene.

¹⁰ Barnevernloven §§ 4-1, 6-3.

kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte. I tilfeller der dette kravet er oppfylt kan det fattes tvangsvedtak etter § 4-24 for ungdom mellom 12 og 18 år. § 4-25 annet ledd gir adgang til midlertidig vedtak om plassering uten eget samtykke.

Dersom barn med alvorlige atferdsvansker har fylt 15 år og samtykker kan det plasseres i institusjon etter § 4-26. Er barnet ikke fylt 15 år, må også de som har foreldreansvaret samtykke dersom en plassering skal kunne skje etter § 4-26. Selv om barnet er på institusjonen frivillig, kan barnet holdes tilbake i institusjonen i opptil tre uker etter at barnet uttrykkelig har trukket tilbake sitt samtykke.

Når barn plasseres på en institusjon, legger dette begrensinger på barnets personlige frihet og selvbestemmelsesrett, og det åpner for muligheten til å ilegge restriksjoner i bevegelsesfrihet og inngrep i den personlige integritet. Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og regulert gjennom lov eller forskrift.

Barnevernloven er presisert gjennom Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften). Forskriften regulerer blant annet institusjonenes adgang til å benytte ulike former for tvang og integritetsinnskrenkende tiltak, og gir rettsikkerhetsgarantier gjennom regler om saksbehandling og klageadgang.

5 Gjennomføring av besøket

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøke Alta ungdomssenter 26.–29. september 2017. Institusjonen ble, i juni 2017, varslet om at et besøk ville finne sted i perioden september til november 2017. Dato for besøket ble ikke oppgitt. Det ble tilsendt plakater og brosjyrer med informasjon om besøket.

I forkant av besøket mottok forebyggingsenheten etterspurt informasjon fra Alta ungdomssenter, og hadde telefonmøte med Fylkesmannen i Finnmark. Sivilombudsmannen har tidligere også mottatt tilsynsrapporter for årene 2015 og 2016 og rapport etter årlig kvalitetskontroll for 2016. Det ble også innhentet dokumentasjon i etterkant av besøket.

Under besøket ble det gjennomført en befaring av institusjonen. Det var seks ungdommer på institusjonen under besøket. Alle ble tilbudt samtale, og det ble gjennomført samtale med flere av dem.

Det ble også gjennomført samtaler med miljøpersonell, fagansvarlig, avdelingsledere og enhetsleder. Det ble gjennomgått tvangsvedtak med protokoller for 2016 og 2017, loggføring i BIRK, inntaksnotater, planer mv.

Følgende personer deltok under besøket:

- Aage Thor Falkanger (sivilombudsmannen)
- Helga Fastrup Ervik (kontorsjef, jurist)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, sosiolog)
- Caroline Klæth Eriksen (rådgiver, samfunnsviter)
- Christian Ranheim (seniorrådgiver, jurist)
- Harald Aasen (ekstern ekspert, psykologspesialist).

6 Om Alta ungdomssenter

Alta ungdomssenter (AUS) er en akuttinstitusjon som tar imot ungdom i alderen 13-18 år, plassert etter lov om barnevern §§ 4-6, § 4-17 jfr. § 4-12 og 4-25. Alta ungdomssenter skal ivareta ungdommer som befinner seg i en krisesituasjon og som har behov for umiddelbar plassering utenfor hjemmet. Senteret har hele Finnmark, Troms og Nordland som inntaksområde. Ved ledig kapasitet består de også andre regioner.

6.1 Fysiske forhold

Det er viktig at steder der mindreårige skal være er tilrettelagt for dem. Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) understreker blant annet behovet for en positiv og personlig atmosfære på steder der mindreårige er fratatt friheten:

«In addition to being of an adequate size, well-lit and ventilated, juveniles' sleeping and living areas should be properly furnished, well-decorated and offer appropriate visual stimuli. »¹¹

En barnevernsinstitusjon bør som et minimum leve opp til denne standarden.

Alta ungdomssenter bestod av flere bygninger ved sjøkanten, og lokalene fremstod i all hovedsak som hyggelige. Det var innredet med vanlige møbler, bilder på veggene mv.

Senteret hadde av to avdelinger; avdeling Utsikten med plass til tre beboere og Sjøtun med plass til fem beboere. Ingen av avdelingene hadde låste dører, og ungdommene hadde fri tilgang til kjøkkenet. Ungdomsrommene var innredet med seng, nattbord, skrivepult, stol og alle rommene hadde eget bad med dusj. AUS hadde også en leilighet som var tilpasset rullestolbrukere.

I tillegg til avdelingene og administrasjonsbygg hadde senteret et aktivitetsbygg og en besøksleilighet. Stedet hadde en rekke ulike samtalerom og møterom.

Institusjonen eies av Statsbygg, som ivaretar vedlikehold. Dette innebærer blant annet reparasjoner ved behov både i fellesarealer, ungdomsrom og ellers på institusjonen generelt. AUS utarbeidet i 2016, etter krav fra Bufetat, egne rutiner for vedlikehold og renovering.

6.2 Krav til faglighet

Havanareglene understreker at personalet ved en institusjon der barn/unge kan fratras friheten, bør være faglig kvalifisert.¹² Alta ungdomssenter hadde som målsetning at 70 prosent av bemanningen skulle ha utdanning innenfor helse- og sosialfaglige bachelorutdanninger.

I institusjonsplanen fra mai 2017 fremkommer det at 62 prosent av de ansatte (avdelingsledere og miljøterapeuter) på det tidspunktet hadde barnevern-, sosialfaglig eller annen relevant høyere utdanning. Andelen var høyest på avdeling Sjøtun.

Alta ungdomssenter hadde minst en spesialutdannet miljøterapeut på hver avdeling, disse hadde et spesielt ansvar for å veilede og følge opp miljøpersonalet i det daglige arbeidet. I tillegg hadde senteret en faglig ansvarlig som, sammen med ledelsen, hadde et overordnet ansvar for å

¹¹ The 9th General Report on the CPTs activities [CPT/Inf (99) 12], avsnitt 29.

¹² United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havanareglene), artikkel 81.

utvikle, evaluere og drive det metodiske arbeidet ved institusjonen.¹³ De hadde også en skoleansvarlig, og en helseansvarlig. Hver av avdelingene hadde egne to-delte turnuser og våkne nattevakter.

---

¹³ Faglig ansvarlig ved Alta ungdomssenter har et spesielt ansvar for å drive kontinuerlig opplæring og vedlikehold av fagkompetanse, herunder Rettighetsforskriften, KAT-arbeid, traumebevisst omsorg og lignende.

7 Å komme til institusjonen

Måten en ungdom blir møtt på har stor betydning for det videre oppholdet og for ivaretagelsen av ungdommens rettigheter. Blant annet er informasjon om rettigheter, regler og rutiner, ivaretagelse og trygghet særlig viktig i den første perioden.¹⁴

7.1 Inntak og informasjon

Oppdatert og tilpasset informasjon er en forutsetning for at ungdommene på institusjonen skal kunne bruke sin klagerett, medvirke og ha innflytelse på sin egen hverdag. God og forståelig informasjon kan øke tryggheten og forebygge både frustrasjon og risiko for umenneskelig behandling. Derfor må informasjon gis på en forståelig måte og gjentas om nødvendig.

Alta ungdomssenter oppgav at de ved inntak har rutiner som tar utgangspunkt i *Faglig veileder for akuttarbeid i institusjon og beredskapshjem*. Rutinene tar for seg hvordan et inntak skal gjøres, hva ungdommen skal ha informasjon om og hva man skal snakke om i inntakssamtalen. Det fremstod under besøket som om Alta ungdomssenter hadde gode rutiner og god praksis for å ivareta ungdommene når de kom til institusjonen. Både når det gjaldt å gi og få informasjon om helse, interesser, mulige triggere og hvordan ungdommen tenker at disse kan håndteres, introduksjon til avdelingen og medvirkning i møter. Sivilombudsmannen har sett flere eksempler på inntaksnotater og referater fra avklaringsmøte som underbygger dette.

7.2 Helseundersøkelse ved inntak

Barn og unge som fratras friheten skal plasseres et sted der deres behov kan ivaretas, inkludert deres fysiske og psykiske helse.¹⁵ Derfor skal barn og unge som kommer til en akuttavdeling tilses av lege før inntak, snarest mulig etter inntak eller senest i løpet av inntaksdøgnet.¹⁶

Det fremkom under besøket og av dokumentasjon at dette ble ivaretatt. Det kom også frem at ungdommene ikke måtte gjennomgå helsesjekk dersom de ikke ønsket det.

7.3 Dokumentasjon av skader

Det kom frem under besøket at ansatte og ledelse i liten grad hadde opplevd at ungdom kom til institusjonen med blåmerker eller andre skader. Det kan imidlertid være en økt risiko for dette på en akuttinstitusjon. Alta ungdomssenter hadde ingen rutine for hvordan de ansatte skal følge opp dersom de oppdager at en ungdom har skader ved inntak.

Anbefaling

- Alta ungdomssenter bør sikre at stedet har gode rutiner for hva som bør gjøres dersom ansatte oppdager at en ungdom har skader ved innkomst.

¹⁴ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, artikkel 24.

Rettighetsforskriften § 7, Bufdir 10/2015: Faglig veileder for akuttarbeid i institusjon og beredskapshjem.

¹⁵ Havanareglene artikkel 28.

¹⁶ Rettighetsforskriften § 8.

7.4 Ransaking og kroppsvisitering ved inntak

Visitasjon, spesielt i form av full avkledning, er et inngripende tiltak og ifølge den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)¹⁷ og den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) kan resultere i menneskerettighetsbrudd.¹⁸ Barnekonvensjonen understreker at ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv.¹⁹

AUS syntes å ha en høy terskel for gjennomføring av kroppsvisitering og ransaking ved inntak. Ingen av ungdommene forebyggingsenheten snakket med under besøket hadde opplevd å bli visitert eller få tingene sine ransaket da de kom til institusjonen. Ledelse og ansatte understreket at inngripende tvangstiltak ikke ville bidra til å trygge ungdommene i en sårbar fase, og at kravene for å kunne gjennomføre denne typen tvang er høye. Det må være konkret mistanke, og det ble påpekt at tidligere rusmisbruk eller barneverntjenestens beskrivelser i plasseringsvedtaket ikke ble vurdert som tilstrekkelig. Stedet hadde i løpet av 2016 og 2017 fattet ett vedtak om visitering. Denne ble ifølge tvangsprotokollen gjennomført ved gjennomgang utenpå klærne (se også kapittel 10 *Tvang på institusjon*).

---

¹⁷ Se bl.a. EMDs dommer i *Valasinas v. Lithuania* 24. juli 2001, klagenr. 44558/98; *Lorse and others v. the Netherlands*, 4. februar 2003, klagenr. 52750/99; *Van der Ven v. the Netherlands*, 4. februar 2003, klagenr. 50901/99.

¹⁸ Se bl.a. CPTs besøk til Nederland 1997, [CPT/Inf (98) 15] side 32-33 avsnitt 67-69; til Slovakia 2000 [CPT/Inf (2001) 29] side 29, avsnitt 51; og til Storbritannia 1994 [CPT/Inf (96) 11] side 41, avsnitt 93.

¹⁹ Barnekonvensjonen artikkel 16.

8 Bistand fra politiet

En barnevernleder kan fremme et krav om politibistand, blant annet for å fullbyrde visse typer tiltak etter barnevernloven.²⁰ Ved bistand til barnevernet vurderer politiet i alle tilfeller selv hvordan bistanden skal ytes.²¹ Politiet fastsetter både tid, sted, middel og metode. Hva politiet setter inn av ressurser og hvordan bistanden gjennomføres vil variere med oppdragets art og omstendighetene for øvrig. En anmodning om bistand fra politiet etter barnevernloven § 6-8 må derfor inneholde de opplysninger politiet trenger for å kunne vurdere på hvilken måte bistanden skal ytes. Anmodning om bistand for øvrig må inneholde opplysninger politiet trenger for å vurdere om tiltak skal iverksettes etter politiets egne hjemler, og eventuelt på hvilken måte.²² Barneverntjenesten har imidlertid alltid ansvar for gjennomføringen av et vedtak de har fattet og skal alltid være med når politiet bistår.²³

Politiet har ingen egne retningslinjer for politiets maktbruk mot mindreårige.

8.1 Å komme med politi

Mange av ungdommene som kommer til Alta ungdomssenter har lang reisevei, og kan komme både med bil og fly. Flere kommer også i følge med politiet. I disse tilfellene er det barneverntjenesten eller barnevernvakta i den kommunen ungdommen kommer fra som har bedt om bistand av politiet i forbindelse med reisen. Det kom fram at ledelsen og ansatte ved AUS i en del tilfeller hadde lurt på om det faktisk var nødvendig med polititransport. Gode risikovurderinger hos både barneverntjenesten og politiet er en viktig forutsetning for å hindre at barn og unge utsettes for unødvendige inngripende tiltak.

FNs spesialrapportør påpeker at barn og unge er spesielt sårbare under polititransport da risikoen for bruk av tvang og makt er spesielt høy.²⁴ Politiet har blant annet tilgang til makt- og tvangsmidler, som håndjern, som en barnevernsinstitusjon ikke har.

Det kom frem under besøket at politiet som oftest er kledd i sivilt når de bistår ved transport med fly, og at de ansatte enten tar imot ungdommene på flyplassen eller på institusjonen. De vil gjerne ha politiet ut av situasjonen så fort som mulig, men det hender at politiet er med inn til møterommet der inntaket gjøres. Noen av ungdommene Sivilombudsmannen snakket med hadde kommet til AUS med politiet, men ingen hadde vært iført håndjern eller liknende.

---

²⁰ Barnevernloven § 6-8 – Bistand fra politiet. Brev fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet til Fylkesmannen i Aust-Agder.

²¹ Jf. politiinstruksen 13-5 første ledd.

²² Bufdir og PoD (2016): *Når barn rømmer fra barnevernsinstitusjon. Retningslinjer om oppgave- og ansvarsfordeling mellom barnevernsinstitusjon, kommunal barneverntjeneste og politi.*

²³ Tilsynsrapport 19. september 2016: «Dei forstod meg ikkje». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms, side 35-36.

²⁴ Juan Mendez (2015): A/HRC/28/68, avsnitt 40.

8.1.1 Bruk av tvangsmidler

Alta ungdomssenter har opplevd at ungdom har kommet med håndjern/strips og fotjern, ved inntak og ved tilbakeføring fra rømming. Det har også forekommet at ungdom har vært påført håndjern i flere timer i forbindelse med transport til Alta ungdomssenter.

Det fremstår som svært inngripende å transportere barn og unge påført slike tvangsmidler. Det kan ha stort skadepotensiale, oppleves ydmykende og stigmatiserende og innebærer risiko for umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Havanareglene understreker at bruk av tvangsmidler mot barn bør være forbudt bortsett fra i eksepsjonelle situasjoner hvor alle andre kontrollmåter er forsøkt og har mislyktes.

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, rule 63 and 64.

AUS hadde rutiner for når og hvordan politiet skal varsles dersom en ungdom rømmer, men ingen egen rutine for samhandling med politiet ut over denne. Stedet hadde heller ingen fast rutine for å dokumentere hvorvidt ungdommene kom med politiet eller om det var blitt brukt tvangsmidler i løpet av oppdraget. Politiet har selv ingen systematisk oversikt over bruk av tvangsmidler i sine oppdrag. Dette innebærer at det er vanskelig å få en helhetlig oversikt over den tvangen en ungdom utsettes for.

8.2 Bistand til institusjonen

En institusjon kan ikke bruke politiet til å løse egne oppgaver.²⁵ På bakgrunn av informasjon fra AUS og fra politiet fremstår det som institusjonen i liten grad har bedt om bistand fra politiet til å løse oppgaver inne på institusjonen. Dokumentgjennomgangen viste en slik situasjon i løpet av de siste to årene, der politiet hadde vært inne og ransaket et rom.

Stedet oppga at de ved behov ber politiet om bistand i forbindelse med rømming eller i tilfeller der ungdom som trenger tilsyn ved legevakt²⁶ motsetter seg dette. De har også hatt bistand fra politiet i forbindelse med transport til og fra psykisk helsevern i Tromsø. Det ble bekreftet fra politiets side at hovedvekten av oppdragene fra Alta ungdomssenter i inneværende år hadde dreid seg om bistand ved rømming. AUS hadde også opplevd at legevakten ikke ville behandle ungdom uten at politiet var til stede.

Når det gjelder rømming oppga AUS at det ikke alltid var det lokale politiet det var aktuelt å få hjelp fra, siden ungdommer i noen tilfeller hadde rømt til andre steder enn Alta. Det er institusjonens ansvar å varsle politiet i tilfeller de vurderer dette som nødvendig. Det fremkommer av retningslinjene *Når barn rømmer fra barneverninstitusjon*, at varsling av politi kan unnlates der institusjonen vet hvor barnet befinner seg, og vet at barnet ønsker å komme tilbake til institusjonen. Det samme gjelder der institusjonen får hentet barnet frivillig tilbake. Dersom barnets tilholdssted er ukjent og det er mistanke om at barnet er forsvunnet/savnet, skal institusjonen inngi formell savnetmelding for å sikre at barnet meldes savnet nasjonalt, og evt. internasjonalt.

²⁵ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

²⁶ I forbindelse med selvskading eller selvmordsrisiko.

Etter samtaler med både ledelsen ved AUS og lensmannskontoret i Alta kan det synes som om de to instansene vurderte ulikt hva slags bistand institusjonen faktisk etterspør og ønsker dersom en ungdom uteblir eller rømmer. AUS hadde et møte med politiet i Alta for omtrent tre år siden, men har ikke hatt noen dialog eller møtepunkt etter dette.

Anbefaling

- Alta ungdomssenter bør utarbeide egne rutiner for samhandling med politiet og for dokumentasjon av situasjoner der ungdommene har vært i kontakt med politiet.

9 Rett til å bli hørt og til å delta

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 12 har barn rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I denne rettigheten ligger også retten til ikke å uttale seg eller delta.

Menneskerettighetskomitéen har spesifisert at barn har rett til å bli hørt, direkte eller gjennom juridisk eller annen egnet bistand, i avgjørelser som gjelder berøvelse av deres frihet. Videre understrekes det at de prosedyrene som brukes, må være barnevennlige.²⁷

I tilsynsrapporten «Dei forsto meg ikkje» ble det trukket frem at mange barn opplever ikke å bli hørt, forstått og lyttet til, selv når de sier ifra om hva som er viktig for dem. Medvirkning betyr at barnets meninger skal høres og tas med i vurderingen av hva som er det beste for barnet. Det innebærer også å forklare barnet hva det er lagt vekt på dersom noe annet enn det barnet ønsker, er blitt bestemt. Dersom barn ikke får medvirke, og deres behov ikke blir oppfattet eller forstått, vil det ikke være mulig å gi riktig hjelp.

Tilsynsrapport 19. september 2016: «Dei forstod meg ikkje». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

I rettighetsforskriften § 7 legges det vekt på medbestemmelse i personlige spørsmål og i utformingen av institusjonens daglige liv og ved andre avgjørelser som berører beboerne. Det å få gi uttrykk for sitt syn og bli lyttet til, er grunnleggende for å ivareta egen integritet.²⁸

Alta ungdomssenter oppgav at de ønsker at ungdommene i størst mulig grad skal være med å påvirke eget opphold og hva som skal skje videre i livet deres. De ungdommene forebyggingsenheten snakket med bekreftet i stor grad dette.

Det fremstod under besøket som om ungdommene ble oppfordret til å delta på alle møter som omhandlet deres sak, og at det ble lagt opp til at de kunne være med å påvirke hvilke aktiviteter de ønsket, ønsker for skolegang, jobb og andre ting i sin hverdag ved AUS. Det syntes også som det ble gjort et solid arbeid ved AUS for å få med ungdommene i arbeidet med handlingsplan og ukeplan, og at det jevnlig ble gjennomført strukturerte samtaler mellom ungdom og hovedkontakt. Ved endt opphold ble det gjennomført en evalueringssamtale – der *barnets opplevelse av å ha innflytelse på oppholdet* var et av temaene.

AUS hadde en egen rutinebeskrivelse for brukermedvirkning og oppgav at de gjennomførte jevnlig brukerundersøkelser, der blant annet medvirkning var et tema. Resultatene fra undersøkelsene ble brukt i institusjonens utviklingsarbeid. AUS hadde fått lave score når det gjaldt forutsigbarhet knyttet til ungdommens egen sak.

Flere av ungdommene forebyggingsenheten snakket med uttrykte det som frustrerende å ikke vite hva som skal skje videre, hvor de skal og når de skal videre. Alta ungdomssenter har tidvis hatt ungdom hos seg ut over de anbefalte seks ukene for et akutt opphold.²⁹ Stedet utarbeidet i 2016 retningslinjer for hvordan de skal bidra til at ungdommene har størst mulig grad av forutsigbarhet, og

²⁷ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 35 (CCPR/C/GC/35, avsnitt 62).

²⁸ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

²⁹ Bufdir 2015: *faglig veileder for akuttarbeid i institusjoner og beredskapshjem*.

at oppholdet i akuttavdelingen blir så kort som mulig. De har også hatt dialog med Fylkesmannen om dette.

Noen av ungdommene hadde også vært flyttet flere ganger. I tilsynsrapporten *Dei forstod meg ikkje* understrekes det at flytting innebærer brudd i de relasjonene ungdommen har til sine omsorgspersoner og sitt nettverk, noe som ofte kan være en stor belastning.

«For barn som ikkje er vande med å kunne stole på vaksne er stabilitet særleg viktig. Det tek tid å lære og byggje gode relasjonar og å få tillit til andre.»³⁰

God informasjon om sin egen situasjon og forutsigbarhet trekkes frem som viktige faktorer i arbeidet med barn og unge i en akutfase. Å sikre dette ligger ikke kun til institusjonen barnet er plassert på, men handler i stor grad om oppfølging fra barneverntjenesten og enhet for inntak. Barneverntjenesten har en plikt til å følge opp ungdom de har plassert i institusjon jf. barnevernloven §§ 4-5, 4-16 og 4-28.

---

³⁰ Tilsynsrapport 19. september 2016: «*Dei forstod meg ikkje*». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

10 Tvang på institusjon

FNs spesialrapportør understreker i en rapport fra 2015 at umenneskelig og nedverdiggende behandling av barn og unge også kan forekomme i situasjoner der meningen med inngrepet i barnets liv nettopp er å forhindre dette.

Utgangspunktet for alle barnevernsinstitusjoner er at det ikke er lov til å bruke makt og tvang overfor barna. Lov og forskrift åpner likevel for dette i spesielle situasjoner.³¹

Rettighetsforskriften bestemmer hva slags tvang som kan være tillatt, men slår også fast at tvang ikke kan brukes i større grad enn nødvendig, og at andre fremgangsmåter skal være prøvd først.³²

10.1 Forebygging av tvangsbruk

Inngripen i den personlige integriteten skal bare finne sted dersom det er strengt nødvendig og krever at andre fremgangsmåter skal være forsøkt først. Dette innebærer at institusjonene må arbeide systematisk for å forebygge situasjoner som kan føre til tvang.³³

Alle barnevernsinstitusjoner har plikt til å forebygge bruk av tvang.³⁴ Det er viktig med kontinuerlig fokus fra både ledelse og ansatte på å redusere og forebygge bruk av tvang.

På spørsmål om hvordan Alta ungdomssenter jobber for å forebygge bruk av tvang oppgav ledelsen at de selv opplever at de bruker mindre tvang nå enn tidligere. De ansatte har hatt opplæring i Handlekraft³⁵ og opplæring og trening i Terapeutisk mestring av vold (TMV). Ledelsen fortalte at fokuset på traumebevisst omsorg hadde hatt stor påvirkning på hvordan de ansatte ser ungdommene og hvordan de tilnærmer seg ulike situasjoner.

AUS hadde utarbeidet *miljøterapeutiske tilnærminger* for de ungdommene som var der under besøket. Dette var et dokument som var tilgjengelig for alle ansatte og som tok for seg hvilke behov den enkelt ungdom hadde, hvordan miljøterapien skulle legges til rette og hvordan spesielle

«Mange situasjoner hvor det anvendes tvang overfor barn og unge som bor i barneverninstitusjoner oppleves krenkende og skremmende, og at de er et klart inngrep i den enkeltes personlige integritet. Dette gjelder spesielt i forbindelse med tvang i akutte faresituasjoner, men også kroppsvisitasjon, urinprøvetaking og begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område oppleves som tap av frihet, selvbestemmelse og kontroll over eget liv. Beslaglegging av mobiltelefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler, eller betydelige begrensninger i bruken av slikt utstyr, oppleves også som et tap av selvbestemmelse og frihet.»

Ulset og Tjelflaat (2012): Tvang i barnevernsinstitusjoner – Ungdommens perspektiver. NTNU samfunnsforskning.

³¹ Ref. Barnevernloven § 5-9 og rettighetsforskriften § 13.

³² Bestemmelsene er videre presisert ved Rundskriv Q-19/2012 *Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften)*.

³³ Rundskriv Q-19/2012 *Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften)*.

³⁴ Rettighetsforskriften § 12.

³⁵ Et kompetanseprogram om traumebevisst omsorg for ansatte i statlige og private barneverntiltak.

utfordringer burde håndteres. Stedet utarbeidet også sikkerhetsplan for ungdommene ved behov. Denne tok spesielt for seg observert risiko for den enkelte ungdom, som for eksempel hvilken type situasjoner som kunne føre til utagering eller selvmordsrisiko, og hvordan personale skulle forholde seg i disse situasjonene.

I veileder for akuttarbeid³⁶ understrekes viktigheten av at forebygging også skjer i samarbeid med barnet. Det var uklart om ungdommene selv var med i utarbeidelsen av plan for miljøterapeutisk tilnærming og sikkerhetsplan, men det fremkom av den dokumentasjonen sivilombudsmannen gikk gjennom at de ansatte ved AUS hadde samtaler med ungdom der vanskelige situasjoner og håndtering av disse var tema. Eksempler på dette er; hvordan personalet bør reagere ved trusler om selvmord, hvordan en ungdom ønsker å bli vekket, at en ungdom trenger å få være i fred på rommet sitt dersom han eller hun blir sint.

Det kom videre frem under besøket at AUS jobbet for å unngå bruk av begrensning i bevegelsesfriheten.³⁷ De lagde for eksempel avtaler med ungdommene om at de skulle ringe, eller treffe en ansatt på gitte tidspunkter. Fagansvarlig ved AUS understreket at for tett oppfølging kan være en trigger for mange ungdommer, og resultere i at de tar mer avstand.

10.2 Bruk av tvang

Tvang innebærer ofte alvorlige inngrep i den personlige integriteten, og kan medføre alvorlige krenkelser mot den enkelte. Menneskerettighetene setter derfor strenge vilkår for bruk av tvang.³⁸

Grensen mellom hva som ligger innenfor omsorgsplikten og ikke kan være vanskelige. Barneombudet påpeker i sin rapport *Grenseløs omsorg* at inngrep i barns personlige integritet er lite regulert.³⁹ Det kom frem under besøket at AUS jobbet med å få til et samarbeid med andre institusjoner i Alta om opplæring i rettighetsforskriften. De har tidligere spurt Bufetat om bistand knyttet til opplæring i rettighetsforskriften, men fikk avslag på det.

I 2016 hadde Alta ungdomssenter til sammen 37 tvangsvedtak. Tre var etter § 14 (tvang i akutte faresituasjoner), 15 vedtak var etter § 16 (ransaking av rom og eiendeler) og 15 var etter § 17 (beslaglegging). Stedet hadde 28 ungdom plassert på institusjonen i løpet av 2016.⁴⁰

Barnets beste

Prinsippet om barnets beste er nedfelt i FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 som innebærer at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle saker som berører barn. Ved bruk av tvang mot barn skal det alltid gjøres en individuell vurdering av barnets beste. Også på gruppenivå må det gjøres vurderinger, for eksempel om regelverk om tvangsbruk og praktisering av dette er i tråd med prinsippet om barnets beste.

Barneombudet (2015): Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern

³⁶ Bufdir (2015): *Faglig veileder for akuttarbeidet i institusjon og beredskapshjem*.

³⁷ Ref. Rettighetsforskriften § 22.

³⁸ Barneombudet (2015): *Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern*, side 15.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Noen av disse hadde innskrivningsdato i 2016.

Per 29. september 2017 hadde stedet til sammen 21 tvangsvedtak, derav åtte etter § 14 (tvang i akutt faresituasjon), fire ransaking av rom og eiendeler, tre beslaglegninger, to tilbakeføring ved rømming og fire begrensninger i bevegelsesfriheten. Per 29. september 2017 hadde AUS hatt 32 ungdom plassert hos seg. Se Tekstboks 1 Tvangsparagrafer i rettighetsforskriften.

Det fremstod under besøket og ved gjennomgang av dokumentasjon at Alta ungdomssenter hadde høy terskel for bruk av tvang. Både de ansatte og ledelsen var tydelige på at de måtte ha helt konkrete grunner for å kunne fatte tvangsvedtak. Det ville for eksempel ikke være nok med tidligere rushistorikk for å kroppsvisitere eller ransake ved inntak (Se også kapittel 7 *Å komme til institusjonen*). AUS hadde sammenliknet med andre akuttinstitusjoner Sivilombudsmannen har besøkt lite bruk av blant annet kroppsvisitering og begrensning i bevegelsesfriheten. I de tilfellene det var gjort vedtak om begrensning i bevegelsesfriheten var disse, i motsetning til ved de fleste andre institusjoner Sivilombudsmannen har besøkt, ikke satt til maksimumsgrensen på 14 dager.

Tekstboks 1 Tvangsparagrafer i rettighetsforskriften

Kapittel 3

§ 14 Tvang i akutte faresituasjoner

§ 15 Kroppsvisitasjon

§ 16 Ransaking av rom og eiendeler

§ 17 Beslag, tilintetgjøring og overlevering til politiet

§ 18 Kontroll av korrespondanse

§ 19 Urinprøvetaking med samtykke

§ 20 Tilbakeføring ved rømming

Kapittel 4 (Kan kun benyttes ved plassering etter §§ 4-24, 4-25 annet ledd og 4-26):

§ 22 Begrensninger i å bevege seg utenfor institusjonens område (begrenset bevegelsesfrihet)

§ 23 Begrensninger i besøk på institusjon

§ 24 Kontroll med elektroniske kommunikasjonsmidler

§ 25 Urinprøvetaking uten samtykke

10.3 Dokumentasjon av tvangsbruk

God informasjon i tvangsprotokollene om tvangsvedtak gir mulighet for ungdommen selv, tilsynsmyndighetene og evt. andre til å sette seg inn i bakgrunnen og begrunnelsen for tvangsbruken. Det skal også være mulig å se hvilke andre tiltak som ble forsøkt i forkant for å unngå tvangsbruken, og om ungdommens rettigheter ble ivaretatt underveis. Ungdommen skal informeres om sine klagemuligheter både muntlig og skriftlig. Dokumentasjon av tvangsbruk er grunnleggende for å sikre ungdommens klagerett.⁴¹

Ved gjennomgang av protokoller⁴² og journalsystem⁴³ under besøket kom det frem at Alta ungdomssenter var grundige i sin loggføring, og at både logg og tvangsprotokoller gav konkrete og individuelle beskrivelser. Tvangsprotokollene gav gjennomgående grundige beskrivelser av situasjonene og gjorde det mulig for utenforstående å få et inntrykk av de ansattes opplevelse av og

⁴¹ Alle avgjørelser etter §§ 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23 og 24 regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Disse avgjørelsene skal protokollføres og foreligger tilsynsmyndighetene.

⁴² 2016 og 2017.

⁴³ For ungdom som var på AUS på besøkstidspunktet.

begrunnelse for situasjonene. Ved gjennomgang av protokoller kom det også frem eksempler på at ungdommens vurdering av protokollenes innhold var tatt med i egne kommentarer. Dette er en praksis sivilombudsmannen vurderer som god. Sivilombudsmannen så også eksempler på at AUS dokumenterte det som kalles mindre inngripende tvang i journalsystemet sitt.⁴⁴

Sivilombudsmannen merket seg også at de ansatte gjennomgående omtalte ungdommene med respekt og omtanke både skriftlig og muntlig.

10.4 Oppfølging etter et tvangsvedtak

Dokumentasjon viste at stedet strakk seg langt for at protokoller skulle gjennomgås med ungdommene, også i tilfeller der ungdommen hadde flyttet videre til andre steder.

Gjennomgang av tvangsprotokollene med ungdommene er svært viktig for å sikre ivaretagelsen av deres rettsikkerhet.

Alta ungdomssenter hadde også en egen mal for oppfølging av ansatte og evaluering etter tvangsepisoder.

---

⁴⁴ Ref. rettighetsforskriften § 13.

11 Rett til helsetjenester

Barn har i henhold til barnekonvensjonen rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering. Staten skal sikre at ingen barn fratras sin rett til adgang til slike helsetjenester.⁴⁵

Barn og unge i barnevernsinstitusjon har samme rett som andre barn og unge til helsehjelp.⁴⁶ Institusjonenes omsorgsansvar omfatter plikt til å sørge for at beboerne får tilgang til nødvendig helsehjelp og bistand og tilsyn ved sykdom.⁴⁷

For å sikre at barn og unge får nødvendig helsehjelp skal hver institusjon ha en helseansvarlig.⁴⁸ Alta ungdomssenter hadde en helseansvarlig med overordnet ansvar for oppfølging av ungdommenes rett til helsehjelp. De hadde også en egen rutine for medisinsk tilsyn og behandling.⁴⁹ Samtlige av ungdommene som var på Alta ungdomssenter under besøket hadde en egen plan for oppfølging av helse. Planene fremstod som individuelt utarbeidet og ivaretok både fysisk og psykisk helse. Alta ungdomssenter hadde også egne rutiner for håndtering av selvmordsrisiko.

I institusjonsplanen til Alta ungdomssenter kom det frem at ikke alle får tildelt fastlege under oppholdet, men at institusjonen hadde et tett samarbeid med Alta helsesenter (legevakten). Ved behov for akutt hjelp fremstod det som AUS hadde lav terskel for å ta kontakt med legevakten.

Det kom frem under besøket og i dokumentasjon at AUS har opplevd å ikke få den hjelpen de hadde behov for fra helsetjenesten i en akutt situasjon, men at dette var i tilknytning til legevakten i Alta.

11.1 Samarbeid med spesialisthelsetjenesten

Av Barneombudets rapport «Grenseløs omsorg» fremgår det at tjenestene ofte ikke samarbeider godt nok i tilfeller der barn trengte hjelp fra både psykisk helsevern og barnevern. Det er alvorlig når psykisk syke barn på barnevernsinstitusjoner utsettes for unødig tvang fordi barnevernsinstitusjonene ikke har den kompetansen som trengs om psykisk helse.⁵⁰ I tilsynsrapporten «Dei forstod meg ikkje» understrekes viktigheten av et godt og nært samarbeid mellom barnevernet og psykisk helsevern for barn og unge for at de skal få den hjelpen de trenger.

Alta ungdomssenter hadde en lokal samarbeidsavtale med BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) Alta. Avtalen er inngått på bakgrunn av en overordnet samarbeidsavtale mellom Helse Nord RHF og Bufetat region nord. Avalen tar blant annet for seg hvordan AUS og BUP Alta skal samarbeide for å ivareta barn og unges rett til helsehjelp også når det er på en akuttinstitusjon.

⁴⁵ FN's Barnekonvensjon artikkel 42.1.

⁴⁶ Retten til nødvendig helsehjelp er lovfestet i pasient- og brukerrettighetsloven §§ 2-1 og 2-1b.

⁴⁷ Institusjoner omfattes av barnevernloven kapittel 5 og 5A, og skal gi beboerne forsvarlig omsorg og behandling.

⁴⁸ Bufdir (2016): *Retningslinjer om helseansvarlig i barneverninstitusjoner og omsorgssenter for enslige mindreårige asylsøkere.*

⁴⁹ Alle barneverninstitusjoner skal ha en slik rutine tilpasset sin målgruppe, ref. Rettighetsforskriften § 8.

⁵⁰ Barneombudet (2015): *Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern.*

Det kom frem under besøket at Alta ungdomssenter opplevde at det var blitt lettere å få time til ungdommene hos BUP, selv om de er på institusjonene relativt kort. Flere av ungdommene som var på AUS på besøkstidspunktet hadde fått tilbud om oppfølging ved BUP.

Det kom imidlertid frem at samarbeidet med Ungdomspsykiatrisk seksjon ved Universitetssykehuset Nord-Norge i Tromsø (UPS) var vanskeligere. Ledelsen og ansatte opplevde at ungdom med selvskadings- og selvmordsproblematikk fort kunne bli kasteballer i systemet. Det opplevdes også som problematisk med lang reisevei dersom ungdommene var så syke at de måtte til UPS Tromsø. Reisen til og fra var situasjoner som i noen tilfeller førte til behov for bistand fra politi og bruk av tvang.

Psykisk helse

Forskning har dokumentert høy forekomst av psykiske lidelser både hos barn i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem. Et forskningsprosjekt om psykisk helse hos barn i barnevernsinstitusjoner ble gjennomført av NTNU/RKBUMid i perioden 2010–2015. Barna som ble kartlagt var i alderen 12–20 år. Til sammen 400 barn fra hele landet deltok i studien. Det ble påvist høy forekomst av psykiske lidelser innen de tre siste måneder blant unge i barnevernsinstitusjoner (76 prosent).

Kayed, Nanna S. m.fl., (2015): Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner, NTNU/RKBUMid

12 Trygghet

Under besøket kom det fram at det ved Alta ungdomssenter hadde vært situasjoner det beboere på ulike måter var blitt utsatt for trakassering eller plaging fra andre beboere. Institusjonen har ansvar for at ikke beboere utsettes for plaging, mobbing, utnyttning eller trakassering av andre beboere.⁵¹ Dette er et område med stor potensiell risiko. Det er viktig at ledelsen legger til rette for regelmessig refleksjon og diskusjon om hvordan man skal arbeide for å sikre at ungdommene er trygge. Det vil også være viktig å snakke med ungdommene om denne problematikken.

Ved Alta ungdomssenter hadde alle ungdommene mulighet til å låse sin egen dør ved at døren gikk i smekk når den ble lukket og det var kun ansatte som hadde nøkkel. Ungdommene kunne selv låse opp døren fra innsiden. På natten skulle det alltid være en fra personalet tilstede i gangen utenfor ungdomsrommene, dette skulle loggføres. Det ble også gjennomført tilsyn på rommene på natten. Ansatte og ledelse oppgav at de hadde som praksis at det også på dagtid skulle være voksne til stede i den etasjen ungdommene hadde rom, dersom det var mer enn en ungdom der.

Ledelsen fortalte at problematikken hadde vært tatt opp på personalmøtet og på fagmøtet og at de ansatte hadde vært med på å finne frem til tiltak for bedre å sikre ungdommenes trygghet. Institusjonen hadde også beredskapsøvelser to til tre ganger i året, der problemstillingen seksuell tilnærming mellom ungdommer var tema på den siste øvelsen.

AUS hadde en *Rutine for forebygging og håndtering av mistanke om fysiske og seksuelle overgrep og grenseoverskridende atferd mot barn og unge i statlige barneverninstitusjoner*. Ett av temaene der var *håndtering av mistanke om fysiske og seksuelle overgrep begått av barn/ungdommer mot andre barn/ungdommer i barneverninstitusjon*. Av denne fremgikk det blant annet at institusjonene (ved leder) har et særlig ansvar for å:

- «Sørge for at barna/ungdommene er kjent med hvilke former for samhandling mellom beboere som er akseptert i institusjonen (hvordan være en god venn eller kamerat).
- Sørge for at barna/ungdommene er kjent med hva slags atferd som ikke er akseptert på institusjonen, som for eksempel vold, seksuelt overskridende atferd, seksuell trakassering (verbal eller fysisk) og annen atferd som krenker andre beboeres personlige integritet».

I hvilken grad stedet hadde faste rutiner for å snakke med ungdommene om disse temaene kom ikke klart frem.

AUS hadde utarbeidet egne samhandlingsregler, på bakgrunn av Bufetats retningslinjer for håndtering av grenseoverskridende adferd. Målet med disse var å:

«bidra til trygghet og trivsel er det viktig at institusjonen er preget av et varmt, støttende og traumesenitivt miljø. Ungdommer som kommer hit kan ha dårlig integrerte grenser, og trenger å lære seg regler for samhandling for å kunne fungere på en trygg og god måte senere

---

⁵¹ Rundskriv Q-19/2012 *Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften)*, s 15.

i livet. Som et miljøterapeutisk verktøy er det derfor viktig å ha tydelige samhandlingsregler for personalet. Reglene er utarbeidet ut fra, og har til hensikt å forebygge og legge til rette for at grenseoverskridende adferd ikke skal skje.»

Stedet hadde også rutiner for hvordan mistanker og hendelser skal håndteres i etterkant. Disse rutinene inneholdt blant annet hvordan stedet skal forebygge og håndtere overgrep begått av ansatte mot barn/ungdom.

Anbefaling

- Alta ungdomssenter bør fortsette arbeidet med systematisk forebygging av trakassering og overgrep mellom beboere.

13 Rett til skole og fritidsaktiviteter

Utdanning er grunnleggende for all utvikling. I henhold til internasjonale og nasjonale regler og retningslinjer har barn og unge som er på en barnevernsinstitusjon samme rett til skolegang som andre barn.⁵² Det skal være et skoletilbud som er tilpasset den enkeltes behov og som kan følges videre etter at ungdommen ikke lengre er ved institusjonen. Havanareglene understreker at skolegangen i hovedsak bør foregå utenfor institusjonene, ved offentlige skoler. Dersom det ikke er mulig skal skolen ved institusjonen drives av kvalifiserte lærere, og følge opplæringen i det offentlige skolesystemet.

Barn har også rett til mulighet til fritid og fritidsaktiviteter.⁵³ Denne muligheten er av betydning for barndommen, barns rett til optimal utvikling, til å fremme motstandsdyktighet og til realisering av andre rettigheter.⁵⁴

Alta kommune hadde en samarbeidsavtale med Finnmark fylkeskommune for å sikre at barn og unge plassert i barneverninstitusjoner i Alta kommune til enhver tid får den opplæringen de har krav på, og at opplæringen kommer i gang uten ugrunnet opphold. Avtalen innebar blant annet to 100 prosent lærerstillinger knyttet til ungdomsskoler i kommunene, som var ansatt for å ivareta ungdommene fra barneverninstitusjonene. Avtalen ble evaluert og bestemt videreført rett i etterkant av besøket. Sivilombudsmannen ser det som svært positivt at barna ble sikret skolegang gjennom denne avtalen.

Skoleansvarlig ved Alta ungdomssenter fortalte at ungdom i grunnskolealder stort sett fikk skoleplass og tilpassing få dager etter at de kom til institusjonen. Avtalen ble evaluert og bestemt videreført rett i etterkant av besøket. Sivilombudsmannen ser det som svært positivt at barna ble sikret skolegang gjennom denne avtalen.

Sivilombudsmannen fikk under besøket inntrykk av at ungdommene kom raskt i skole, dokumentasjon viste flere eksempler på at ungdom hadde tilbud om skole kun et par dager etter at de kom til AUS.

AUS oppgav også at de hadde et tett samarbeid med Alta videregående skole, der ungdommene på institusjonen kunne få hospiteringsplass. Under besøket kom det også frem at dersom ungdom ikke hadde skoleplass var AUS behjelpelig med å finne arbeid, eller praksisplass. AUS sitt arbeid med å få ungdommene ut i aktivitet ble også bekreftet i samtaler.

Det fremstod også som at ungdommene hadde gode muligheter til å drive med ulike fritidsaktiviteter, og at de selv fikk være med å bestemme hva de ville gjøre.

---

⁵² FNs Barnekonvensjon artikkel 28, United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havanareglene) avsnitt 38, Opplæringsloven §§ 2-1 og 3-1, Rettighetsforskriften § 1.

⁵³ FNs barnekonvensjon art. 31.

⁵⁴ FNs komité for barns rettigheter: Generell kommentar nr. 17 (2013) CRC/C/GC/17, avsnitt 8.

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudsmannen.no
www.sivilombudsmannen.no

